

ĆOSIĆ POLITIKAI VALLOMÁSA

Dobrica Ćosić politikai vallomása, a *Szélvadászat* (B92, Belgrád, 2001) megjelenése vitákat váltott ki, amelyekben ismételten felelevenedtek azok a kérdések, amelyek az elmúlt évtizedben szétverték Jugoszláviát, és minden kétséget kizáróan meghatározóak voltak a szerb nemzet sorsának alakulásában. De munkássága túlmutat a nemzeti kereteken, a balkáni nemzeti populizmus egyik legrangosabb képviselőjéről van szó, akinek kiemelkedő helye van az egész régió, tehát Közép-Európa populista vezetőinek tablóján, azzal a különbséggel, hogy pályarajzából egyértelműen kiolvasható, miféle következményekkel jár, hova vezet a nemzeti jobboldal tartópilléreként számon tartott, nem mindig ellenőrzés alatt tartható populizmus.

Ćosićot, a „nemzet atyját”, mint ahogy a szerbek gyakran őszinte meggyőződésből vagy pedig gúnyosan titulálják, a magyar olvasóközönség mindenképp előtt az 56-os budapesti naplójáról ismeri. A nevezetes napló méltán megérdemli a figyelmet, hiszen a nagy szellemi tekintéllyel rendelkező központi bizottsági tag egyértelmű elismeréssel szólt a magyar forradalomról, tanúvallomását a jugoszláv pártvezetés komolyan vette. Ennek köszönve egy ideig a magyarországi menekültek jobb elbánásban részesültek Jugoszláviában, és a jugoszláv közvélemény is – 1918 óta ilyesmi nem fordult elő – rokonszenves Magyarországgal szembeállt.

Ez a hatás azonban csak ideiglenes volt, mert Tito rövid pár hónapon belül szocialistaellenesnek minősítette a magyar forradalmat, pálfordulását a meggyőződésen kívül a külpolitikai érdekek is motiválták. Ćosić politikai vallomásában külön kitér erre az epizódra. Megtudjuk, hogy a *7 nap Budapesten* című naplójegyzeteit a KB-tag Koča Popović biztatására írta meg, a kéziratot előtte rajta kívül Edvard Kardelj is elolvasta. A nyugati közlést viszont nem engedélyezte, nehogy a szocialistaellenes propaganda eszközüvé váljék. Fenntartásai ellenére – saját bevallása szerint – a magyar forradalom döntő befolyást gyakorolt rá, mivel Budapesten döbbent rá, hogy a kommunizmus eszméje válságba került. Ez természetesen inkább post festum érvényes, mert Dobrica Ćosić pártkarrierje 56 után magasabbra ívelt. Az viszont bizonyos, Ćosić a budapesti élmények hatására rokonszenvezett a jugoszláviai magyar kisebbséggel, s kevesen tudják – ebben az ügyben folytatott személyes levelezésem tanúsítja –, hogy egy veszélyes fordulóponton, 1991-ben tiltakozásának (is) kö-

szönhetően a szerb politikai elit elállt attól a szándékától, hogy az újvidéki *Magyar Szónak*, a vajdasági magyarság egyetlen napilapjának gerincét törje. Következésképpen a vajdasági magyar sajtó viszonylag tisztességgel élte túl a legsötétebb politikai periódust.

Természetesen ennek a jóindulatnak merev határai voltak, ami abból is látszik, hogy Dobrica Ćosić – mielőtt Milošević kiszemelte volna a köztársasági elnök posztjára – leiratot intézett a mindenható szerb politikushoz, amelyet közzé is tesz politikai vallomásában. Többek között az áll benne, hogy az ország sorsa teljességgel rendezetlen, a vajdasági szerbek még nagyobb autonómiát követelnének, ha nem találnák szembe magukat a horvát usztasákkal és a nagymagyar nacionalizmussal. 1992-ben bármiféle nagymagyar nacionalizmusról szóló beszéd nemcsak abszurd dolog, hanem irracionális politikai ösztönökre vall, hiszen a hatalom, nemcsak akkor, hanem egy évtizeden át, sikertelenül tette tűvé az egész Vajdaságot, hogy legalább egyetlenegy nagymagyar nacionalistára bukkanjon. Hogy azonban Ćosić politikájának abszurditása kiteljesedjék, nagymagyar veszélyt érzékelve szövetségi kormányába magyar minisztert is talált.

A magyar napisajtóban ezeknek a részkérdéseknek köszönve annak idején olyasféle kép alakult ki, mintha Dobrica Ćosić lett volna Milošević ellenpontja. Ugyanaz a helyzet, mint ma, amikor Koštunicát tekintik ellenpontnak. Az átfedéssel ellentétben egy bizonyos rövid időszakban kirajzolódtak ugyan, de ezek inkább taktikai jellegűek voltak, mivelhogy az alapvető nemzeti célok és a nemzeteszme megfogalmazását illetően egyetértés uralkodott a két politikai áramlat között. Így például Ćosić elnöki posztjáról való menesztése után, vagyis még 1995-ben is a szerb területek közeli egyesítése mellett kardoskodott. Mi több, gondolatvilága túlélte Miloševićet, napjainkban is meghatározó érvénnyel bír, tehát az új szerb politika nem tört ki Ćosić gondolatköréből. A politikai vallomásból az is kiderül, hogy a jelenleg legbefolyásosabb politikai személyiségek többnyire Ćosić köpenyegéből bújtak elő. Koštunica mindenképpen legjobb tanítványának bizonyult, kötődését nem csupán az igazolja, hogy az egykori Ćosić–Panić-kormány minisztereként vagy tanácsadójaként van jelen a jelenlegi szövetségi kormányban, hanem a közös eszmei alapok is. Vajdaságban arról van szó, hogy Koštunica onnan indult el, ahova Ćosić megérkezett.

Ćosić szellemi útja jelentős mértékben a XX. századi szerb történelem paradigmáját képezi. Reprezentatív és megkerülhetetlen. A faluról származó partizán mindig is gyanakodva szemlélte a különböző marxista elméleteket, inkább a szerb paraszt sorsa érdekelte, ezért a Sztálinnal való szakítás után gyorsan megbarátkozik a nemzeti kommunizmus gondolatával. A nemzetfogalom és a kommunista egalitárius eszmények konfliktust teremtettek benne, amely a titoista nőmenklatúrával való szakításhoz vezetett. Ettől kezdve a szerb kommunista elitet azzal vádolta, hogy elárulja a nemzeti érdekeket. Szemléletében a szocialista és a nemzeti eszmények ellentmondásában a nemzeti győzedelmeskedett. Az ötvenes években még a jugoszlávság erőteljes szószólója volt, de amint látta, hogy a jugoszlávság akadályt képez a szerb nemzeti érdekek megvalósítása előtt, attól kezdve a jugoszláv gondolat ellenzőjévé vált. Az elsők között fogalmazta meg, hogy Jugoszlávia valójában a szerbek csapdája, amit a versailles-i békeszerződés állított fel, vagyis hosszú távon deformálta a szerb nemzeti identitást. Ez a gondolata a nemzeti jobboldalon

idővel teljesen felülkerekedett, úgyhogy a kilencvenes években nemcsak a hatalmi struktúrában érvényesült, hanem a hatalom ellenzékében is, szilárd konszenzust képezve a hatalom és az ellenzéke között. A felbomlás folyamatában éppen ez az ideológia igazolta Szerbia határainak módosítását, vagyis kimondott, hogy az önállósuló Boszniához és Horvátországhoz nem tartozhatnak azok a területek, amelyeken jelentős számban élnek szerbek. Valójában ez a Nagy-Szerbia néven ismeretes doktrína, a szerb nemzet egy államban való integrációja volt a balkáni háború kiobbantója, pecsételte meg jellegét is.

Ćosić populizmusának másik jellemzője a fokozott Amerika- és Nyugatellenesség. Ez nem jelentett minden esetben politikai konfrontációt, hiszen rövid elnöki mandátuma idején Ćosić lépéseket tett annak érdekében, hogy enyhítse a feszültségeket, hanem az úgynevezett „harmadik út” propagálását. A neves író ugyanis kimondottan a szerbiai paraszt hagyományos értékrendjében ismerte fel a nemzeti önazonosság megőrzésének biztosítékát. Többször is szóvá tette, hogy a puha titoista diktatúra a szerb nemzet vesztére megvesztegette a szerb parasztot. Keményen ostromozta az individualizmust, a kozmopolitizmust, a fogyasztói társadalom kultúráját. „A szerb ember nem ember, ha nem szerb”, ismételte meg hírhedt mondatát politikai vallomásaiban. Egyik feljegyzésében még a turizmust is veszélyesnek tartotta, akárcsak a frizsidereket, víkendházakat, a traktort vagy pedig az autót, vagyis a titoizmusra jellemző (felülről irányított) modernizációs folyamatot. Valójában tehát kései antikommunizmusának gyökerei a nemzeti érzelmű modernizációellenességben keresendők.

Nem lenne teljes a kép, ha nem vennénk tudomásul, hogy Ćosić tekintélye lehetővé tette a szélsőségek elleni határozott fellépést is. Gyakran tiltakozott a túlzott nacionalista megnyilvánulások, az olcsó folklorizmus, a nemzeti öntetszelgés ellen. Komolyan vette nemzeti küldetését, a szerb kérdésben demokratikus kérdést látott, a demokratikus nacionalizmus gondolatának elhíntését tűzte ki feladatául. A jelenlegi, megújult politikai elite ez a feladatot hagyományozta át. A valóság viszont megcsúfolta a partizán-komisszárt is – meg a nemzeti ideológust is: feltárta, hogy mi történik azon a bizonyos harmadik úton. Kudarcot vallott a szocializmus és a demokrácia szintézisével: a tekintélyelvűség győzedelmeskedett. Az elmúlt tíz év romjai és háborúi pedig arról tettek tanúságot, hogy a nacionalizmus és a demokrácia szintézisét sem lehet megvalósítani, a nacionalizmus a demokrácia fölé kerekedett. Ezt éppen nacionalista ellenfelei olvasták a fejére. Amikor kompromisszumkészésre hajlott, akkor éppen nacionalista tanítványai szálltak szembe vele és válaszút cél állították: vagy a demokrácia, vagy a nacionalizmus részesül elsőbbségben. Mindkettőhöz ragaszkodott, bukása a legnagyobb bizonyíték arra, hogy valamelyiknek elsőbbséget kell élveznie. Naplójegyzeteiből kitűnik mély fájdalom és rezignációja: a dilemmát valóban személyes tragédiaként élte át. Úgy érzi, hogy az ő tragédiája a nemzet tragédiája is egyben, úgyhogy napjainkban – mint minden kelet-közép-európai és balkáni populista, a nemzethalál vízióját villantja fel. A nép, amelyet szolgálni akart, érdemtelené vált a szolgálatra. A kelet-közép-európai és a balkáni Ćosić közben eljutott a végső pontra, pontosan azért, mert azon értelmiségiek soraiba tartozott, akik tevékenyen beleszólhattak nemzetük sorsának alakulásába. Hogy miért éppen ezek szólhattak bele, az már a nemzet problémájához és természetrajzához tartozik.